

НОВОСЕЛОВА В. В.,аспірант кафедри історії і теорії держави та права
(Запорізький національний університет)

УДК 340.11:172.12:342:321

ФЕНОМЕН ДОВІРИ В СУЧАСНІЙ ЮРИДИЧНІЙ НАУЦІ

Стаття присвячена дослідженню осмислення феномену довіри в сучасній юридичній науці. Здійснюється систематизація й узагальнення основних напрямів і аспектів дослідження довіри, обґрунтовується необхідність комплексного загальнотеоретичного дослідження довіри до судової влади як важливої складової судової реформи в Україні.

Ключові слова: *верховенство права, довіра, довіра до влади, довіра до судової влади, легітиміація, судова влада, правосуддя, судочинство.*

Статья посвящена исследованию осмысления феномена доверия в современной юридической науке. Осуществляется систематизация и обобщение основных направлений и аспектов исследования доверия к судебной власти, обосновывается необходимость комплексного общетеоретического исследования доверия к судебной власти как важной составляющей судебной реформы в Украине.

Ключевые слова: *верховенство права, доверие, доверие к власти, доверие к судебной власти, легитимация, судебная власть, правосудие, судопроизводство.*

The article is devoted to the study of understanding the phenomenon of trust in modern legal science. The systematization and synthesis of the main trends and aspects of the study of trust in the judiciary is carried out, the necessity of an integrated general theoretical study of trust in the judiciary as an important component of judicial reform in Ukraine is substantiated.

Key words: *rule of law, trust, trust in power, trust in judiciary, legitimacy, judiciary, justice, legal proceedings.*

Вступ. Дослідження проблем формування довіри до судової влади в Україні передбачає звернення до історії осмислення феномену довіри в юридичній науці, довіри до державної влади взагалі, оскільки впродовж тривалого часу судова влада як самостійна влада, що має свої особливості, не досліджувалася. Окрім того, довіра є складним, комплексним феноменом, який відображає соціальні, політичні, етичні, психологічні, культурні аспекти. Саме тому науково доцільним є звернення до здобутків учених інших галузей і напрямів, які вже накопичили певний масив знань в осмисленні феномену довіри до влади загалом, і судової зокрема.

Постановка завдання. Метою статті є узагальнення й систематизація наукового осмислення феномену довіри в сучасній юридичній науці, виокремлення основних напрямів і аспектів.

Результати дослідження. Аналіз наукових джерел свідчить, що перші спроби ввести у вітчизняний науковий дискурс проблему довіри було здійснено ще наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. Так, у 1997 р. була проведена українсько-канадська конференція на тему: «Громадська довіра: неупереджене правосуддя та юстиція» [1]. Впродовж першого десятиліття ХХІ ст. опубліковано низку статей, в яких довіра розглядалася як механізм інтеграції українського суспільства, аналізувалися константи довіри. Традиційно довіра не сприймалася як дієвий засіб розв'язання нагальних правових, соціальних, політичних і економічних проблем, а розглядалася як прояв моралі та, у деяких випадках, виводилася за межі раціонального осмислення. Винятком були дослідження соціологів, які аналіз довіри поєднували із соціологічними даними, процесами моніторингу й аналізу ціннісних трансформацій українського суспільства [2; 3].

Подальша актуалізація проблем довіри була здійснена в межах державного управління, політичної та економічної наук [4; 5; 6]. Так, 2007 р. в Інституті політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса Національної академії наук (далі – НАН) України було презентовано представникам вітчизняної наукової спільноти роботу Ф. Фукуями «Довіра: соціальні чесноти та шлях до процвітання». Зазначеній події передувало також видання низки авторитетних робіт зарубіжних учених, зокрема таких, як Б. Міштал, А. Селігмен, П. Штомпка, Р. Хардін, присвячених феномену довіри. Водночас теоретико-правове осмислення феномену довіри до державної влади загалом та судової влади зокрема залишалося відсутнім.

Важливими віхами в осмисленні феномену довіри в українському суспільстві, які формують методологічне підґрунтя правового осмислення довіри, стала низка проектів і заходів, проведених зокрема Інститутом соціології НАН України (багаторічний проект «Українське суспільство: моніторинг соціальних змін» (автори програми – Є. Головаха, Н. Паніна, керівник – В. Ворона) та їхня колективна монографія «Суспільство без довіри» (2014 р.); міжнародна науково-практична конференція «Творення простору суспільної довіри в Україні XXI ст.» (17–19 лютого 2016 р., місто Львів) за участю провідних фахівців із різних галузей соціогуманітарних наук, зокрема правників [7].

Аналіз наукових джерел дає підстави виокремити декілька основних напрямів і аспектів дослідження довіри в сучасній вітчизняній та зарубіжній юридичній науці:

1. У межах теорії та історії держави і права: судова влада як складова механізму держави та державного управління (В. Борденюк, А. Засць, Л. Луць, С. Погребняк, П. Рабінович, Б. Ковальчук, І. Процюк, В. Смородинський); довіра і право (В. Зорькін, А. Боннер, Н. Колоколов, Р. Лівшиць, В. Циганаш та ін.). Істотний внесок у дослідження довіри у праві крізь призму легітимності зробив Б. Ковальчук, який розробив правову теорію легітимності державної влади й обґрунтував практичні засади конституційно-правового механізму легітимації публічної влади в умовах вітчизняного державотворення. «Легітимність державної влади» вчений розглядає як категорію науки теорії держави і права, яку треба розуміти як одну з фундаментальних властивостей публічної влади в демократичній, правовій державі, котра проявляється у визнанні більшістю громадян порядку конституювання та функціонування чинної влади законним, справедливим та доцільним і має своїм результатом готовність громадян діяти відповідно до встановлених державою норм і приписів. Б. Ковальчук обґрунтовує думку, що легітимність безпосередньо стосується правових меж діяльності державної влади, а тому є тотожною поняттю «правомірність». Слушними є і положення та висновки науковця щодо прав людини як основного критерію легітимності державної влади; демократичної участі як джерела легітимації державної влади; Конституції як основи легітимності публічної влади в демократичній, правовій державі; правових основ функціонування громадянського суспільства як суб'єкта легітимації державної влади [8]. Зазначені положення Б. Ковальчука та інших теоретиків права формують загальні засади дослідження різних аспектів довіри в галузевих юридичних науках, насамперед, щодо довіри до державної влади, її органів та інститутів.

2. У філософії права довіра досліджується крізь призму правосуддя (Б. Кістяківський, А. Бернюков, В. Бігун, П. Баренбойм, С. Максимов, Р. Папанян, С. Рабінович, О. Боннер, М. Гаврилов, Є. Белякова, І. Намов та ін.) О. Боннер слушно звертає увагу на сформульоване дореволюційним юристом І. Наумовим положення: «Дія правосуддя складається зі справедливості справи й розуму законів, і щоб акти правосуддя були точно виконані» [9, с. 13]. Справедливість, правосуддя й довіра – тісно пов'язані між собою поняття. Правосуддя імпліцитно відображає справедливість і викликає довіру громадян до суду й судової системи. Саме тому в більшості випадків феномен довіри у філософсько-правових і загальнотеоретичних дослідженнях розглядають у контексті таких понять.

3. У межах конституційного права окремі аспекти довіри до державної влади знайшли відображення у працях таких відомих конституціоналістів, як: М. Баймуратов, В. Журавський, В. Колодій, В. Копейчиков, В. Погорілко, П. Стецюк, Ю. Тодика, О. Фрицький, В. Шаповал та ін. Довіра досліджується в контексті Конституції, інститутів і органів держави й органів місцевого самоврядування. Так, у зауваженнях і пропозиціях до проекту Концепції внесення змін до Конституції України в р. IV «Верховна Рада України» зазначається: «Зберігаючи існуючий статус Верховної Ради України як єдиного законодавчого органу пропонується розширити повноваження Верховної Ради України щодо формування Кабінету Міністрів України і здійснення контролю за його діяльністю: розгляд питання про вотум довіри і вотум недовіри; заслуховування звітів окремих членів Кабінету Міністрів України [10]. До того ж вчені, зокрема О. Васильєва, виокремлюють основні групи ризиків, пов'язані з недовірою до деяких положень проекту Концепції, які в подальшому можуть призвести до негативних наслідків, несприйняття населенням районів результатів реформи: сумніви у відкритості процесу підготовки та реалізації окремих положень Концепції, зокрема стосовно визначення меж адміністративно-територіальних одиниць; негативні очікування щодо збереження самостійності місцевого самоврядування та невтручання органів державної виконавчої влади в його здійснення, а також принципу добровільності об'єднання територіальних громад; невпевненість у ефективності результатів реформи, зокрема в галузі надання адміністративних і соціальних послуг населенню; побоювання щодо надмірних фінансових витрат на реалізацію реформи в умовах складної фінансової ситуації в країні, а також сумніви у перспективах повноцінного фінансового забезпечення реалізації розширених повноважень органів місцевого самоврядування [11, с. 272]. Тому, на її думку, метою формування позитивного ставлення громадян до проекту Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні повинно стати максимальне розуміння всіх учасників процесу основних цілей, мотивів, засобів реалізації реформи.

У конституційному праві стверджується слушна думка, що довіра до держави та її інститутів є важливою запорукою здійснення суспільних реформ, впровадження міжнародних і європейських правових стандартів. Особлива увага приділяється флотуванню довіри до вищих органів і посадових осіб української держави, місцевого самоврядування, зокрема до судової влади.

4. В адміністративному праві довіра досліджується кризь призму принципу захисту легітимних очікувань в адміністративному праві, праві Європейського Союзу (далі – ЄС) та перспектив його впровадження в Україні у працях В. Авер'янова, О. Андрійчука, І. Гицяка, А. Пухтецької, К. Рудої, В. Завгородньої та ін. Учені поділяють думку, що принцип захисту легітимних очікувань є одним із фундаментальних принципів європейського адміністративного права і спрямований на реалізацію контролю за діяльністю публічної адміністрації, охорону прав індивідів та забезпечення відповідальності державних органів і посадових осіб за ухвалені ними рішення. На думку вітчизняних учених, запровадження принципу захисту легітимних очікувань в Україні є доволі проблематичним як в нормативному, так і у практичному аспекті, тим більше, що і в багатьох європейських країнах такий принцип не має законодавчого закріплення, а виводиться із судової практики. В. Завгородня наголошує, що «імплементация його в національну правову систему є необхідною з огляду, як мінімум, на три обставини. По-перше, така необхідність обумовлена прагненням інтеграції до ЄС та зобов'язаннями, які накладає підписання Угоди про асоціацію, а отже – потребою гармонізації вітчизняного права з правом Євросоюзу. По-друге, слід зауважити, що принцип захисту легітимних очікувань активно застосовується Європейським судом із прав людини. Відповідно до Європейської конвенції про захист прав людини й основоположних свобод 1950 р., а також Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду із прав людини» (ст. 13, 17 та ін.), наша держава зобов'язана враховувати практику Суду в нормотворчій та правозастосовчій діяльності. По-третє, інститут захисту легітимних очікувань може істотно підвищити відповідальність державних органів і посадових осіб за якість нормативних актів та індивідуальних рішень, оскільки створить механізм їхнього судового оскарження через невідповідність легітимним очікуванням громадян» [12, с. 29]. У контексті дослідження формування довіри до судової влади важливими є положення адміністративного права щодо принципу захисту легітимних очікувань, зв'язку із захистом прав і свобод людини і громадянина.

5. У цивільному та цивільно-процесуальному праві довіра розглядається в контексті принципів справедливості, добросовісності, розумності; свободи договору; зобов'язального права; оціночних понять у цивільному праві (М. Жук); правового регулювання виконання судових рішень у цивільному судочинстві (В. Бонтлаб), відновлення довіри до електронного підпису в Україні, кредитування в цивільному праві (А. Бабаскін) та ін. Як слушно наголошує В. Бонтлаб, «однією з нагальних проблем сучасного стану розвитку цивільного процесуального законодавства є вдосконалення правового регулювання виконання постановлених судових рішень, що разом із підвищенням доступу до правосуддя, усуненням проявів корупції в органах судової влади, створенням дієвого суддівського самоврядування, а також оптимальним рівнем завантаженості суду сприятиме підвищенню рівня довіри до суддівської влади та поваги до постановлених судом рішень» [13, с. 8]. Успіх запроваджуваних реформ у сфері виконання судових рішень, зокрема в цивільному судочинстві, великою мірою залежатиме від якості кадрового забезпечення корпусу приватних і державних виконавців, встановлення ефективного контролю та невідворотності притягнення до юридичної відповідальності суб'єктів виконавчого провадження у разі порушення норм чинного законодавства, невиконання чи неналежного виконання своїх обов'язків щодо виконання судових рішень і рішень інших органів. Представники цивілістичної науки слушно пов'язують довіру із вдосконаленням правового регулювання виконання ухвалених судових рішень, що має велике значення і в контексті дослідження формування довіри до судової влади в Україні. На увагу заслуговує і положення, що «процесуальне завдання судочинства необхідно поєднати в одному кодексі норми цивільного, господарського і адміністративного процесів, оскільки між ними немає суттєвих відмінностей, зумовлених специфікою судочинства, одночасно передбачивши в окремому розділі процесуальні особливості розгляду господарських і адміністративних справ» [14, с. 22]. Поділяємо думку тих цивілістів, які вважають, що довіра є складним, комплексним соціальним, психологічним, культурним феноменом, який відіграє істотну роль не лише в галузях публічного, а й у сфері приватного права.

6. У кримінальному та кримінально-процесуальному праві досліджується зловживання довірою як способом вчинення злочину, проводиться відмежування такого способу від суміжних і найбільш подібних до нього – обману та психічного насильства, а також з'ясування їх взаємозв'язку і співвідношення. Ґрунтуючись на тому, що зловживання довірою як спосіб учинення злочину знайшло своє законодавче закріплення у кримінальному законодавстві (ст.ст. 83, 87, 143 Кримінального кодексу 1960 р., ст.ст. 173, 190, 192 Кримінального кодексу 2001 р.), вчені у своїх дослідженнях не заперечують такий спосіб учинення злочину. Водночас ними були висловлені різноманітні, іноді принципово відмінні, наукові позиції про зміст і сутність зловживання довірою, про те, чи є зловживання довірою

самостійним способом учинення злочину, чи це різновид обману. Особливо гострою проблема розмежування обману і зловживання довірою постає щодо шахрайства, альтернативними способами вчинення якого вони виступають. Як наголошують сучасні вчені: «Значного поширення в доктрині кримінального права набула позиція, згідно з якою зловживання довірою становить особливий вид, форму обману – обман довіри. Однак, на наш погляд, такі судження викликають значні сумніви. Зловживання довірою – це умисне і протиправне використання довіри іншої особи без уведення її в оману, без перекручування істини. Зловживання довірою як спосіб учинення злочину існує тільки тоді, коли винний усупереч волі довірителя, використовуючи надані йому повноваження, виконує діяння, що має ознаки складу злочину, передбаченого кримінальним законом. Відносини довіри уможлиблюють здійснення кримінально-караного діяння, тому що ніби «санкціонують» винного на діяльність у відповідній сфері соціальних зв'язків. Такі відносини будуються на підставі не симпатій чи антипатій, а певного ставлення, яке має кожен у системі суспільства [15]. Зловживання довірою – це спосіб шахрайського заволодіння чужим майном, який полягає у використанні особою в корисливих цілях довірливих відносин, які склались у неї з потерпілим, на шкоду останньому, тобто використання впевненості потерпілого у власній чесності, відвертості, порядності для вчинення дій для задоволення власних інтересів [16, с. 406]. Слушними є міркування науковців у галузі кримінального і кримінально-процесуального права, що з метою формування довіри до судової влади у кримінальному судочинстві варто позбутися властивого суду обвинувального ухилу; якщо ж обвинувачення не довело вини особи у вчиненні злочину, суд зобов'язаний постановити виправдальний вирок. У кінцевому підсумку, реформування процесуального (цивільного, кримінального, господарського, адміністративного) законодавства має бути спрямоване на вдосконалення його правового регулювання з метою підвищення ефективності правосуддя взагалі [14, с. 22].

7. У міжнародному праві феномен довіри аналізується в контексті доброго врядування на місцевому і регіональному рівнях, розгортання процесів глобалізації та інтеграції, довіри до міжнародних правових інститутів і органів (В. Толканов, Є. Юрійчук), а також у науковій літературі з права ЄС (О. Дзяд, В. Опришко, А. Омельченко, М Рудік, А. Фастовець та ін.). Вчені звертають увагу на те, що «забезпечення доброго врядування на місцевому і регіональному рівнях стосується низки завдань, зокрема, спроможності місцевих і регіональних органів влади забезпечувати надання більш якісних послуг та адекватно реагувати на законні очікування громадян. Одним із головних результатів міжнародного співробітництва стало вирішення багатьох питань щодо запровадження «доброго місцевого і регіонального врядування», відповідно до стандартів Ради Європи та кращих міжнародних і вітчизняних практик» [17, с. 255].

Сучасними вченими виокремлюються критерії легітимації міжнародних організацій, зокрема такі, як: «відповідність легальної бази виборів і референдумів міжнародним, регіональним стандартам (висновки дає Венеціанська комісія, Міжнародний інститут моніторингу розвитку демократії, парламентаризму та дотримання виборчих прав громадян держав-учасників Міжпарламентської асамблеї; відповідність проведення виборів і референдумів міжнародним стандартам (через довготривале і короткотривале спостереження представниками іноземних держав і міжнародних організацій); електоральна активність (відповідно до прийнятних рівнів участі в демократичних суспільствах і законодавчо закріплених порогів для ухвалення рішення); наявність, а швидше, відсутність порушень і конфліктів у виборчому процесі (аналізуємо за кількістю звернень до Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) та ін. Дотримання виділених критеріїв формує довіру міжнародної спільноти до виборчого (референдного) процесу. Проте в основі її лежить внутрішньополітична легітимність, якв ґрунтується на політичній довірі електорату як до виборів, так і до предмету референдуму, який відповідає інтересам народу. Велике значення для зовнішньополітичної електоральної легітимації має також ступінь підтримки виборів, референдумів шляхом публічного схвалення представниками іноземних держав і міжнародних організацій (далі – МО), науково-дослідницьких установ організаційної діяльності суб'єктів виборчого процесу [18, с. 190]. Отже, міжнародно-правовий аспект довіри, легітимації відіграє важливу роль у визнанні не лише окремих інститутів, таких як вибори, референдуми, а й національної держави в міжнародному просторі.

8. У межах наук про судові та правоохоронні органи проблеми довіри досліджуються в таких аспектах:

а) крізь призму легітимності судової влади загалом (В. Городовенко, Ю. Грошевий, І. Козюбра, В. Маляренко, І. Марочкін, Л. Москвич, С. Шевчук, Л. Футей, О. Овсяннікова, С. Прилуцький, В. Бойко, С. Гладій, Л. Воскобітова, С. Дегтярев, М. Папація, Н. Чепурнова, І. Петрухіна, Д. Карпов, Л. Фрідмен та ін.). Поширеними є положення, згідно з якими легітимність судової влади є специфічною ознакою судової влади, поряд із об'єктивністю, нормативністю, особливою нормативною сферою та ситуативністю (судова влада функціонує лише за умови звернення до неї суб'єктів права) [19]. Легітимність відображає ступінь довіри суспільства до судової влади, його згоду на неї, готовність до виконання її рі-

шень. «Легітимність судової влади містить не тільки раціонально-правову оцінку останньої суб'єктами процесу й суспільством взагалі, а також їхнє емоційне ставлення до влади. Легітимність містить елемент правової ірраціональності, коли згода або незгода із владою виникає інтуїтивно і на раціональному рівні це не завжди можна пояснити й обґрунтувати. Але це чуттєве, емоційне ставлення до влади має досить суттєве значення і здатне знижувати авторитет влади, підривати її силу, вести до її дискредитації [20, с. 38]. Досліджуючи легітимність, вчені роблять низку важливих висновків: по-перше, вона відображає не лише раціональну, а й позараціональну, ірраціональну, емоційну оцінку судової влади [21, с. 172]; по-друге, ціннісний консенсус під час легітимації судової влади як такий має статичну й динамічну структуру [21, с. 173]. Саме тому у процесі формування довіри до судової влади в Україні необхідно враховувати складну природу легітимації, наявність позараціональних складових, а також ті суспільні потреби й інтереси, які є домінуючими в конкретному суспільстві, суспільні очікування;

б) у контексті реформування судової влади в Україні (О. Скрипнюк, В. Сіренко, С. Короед, Н. Квасневська та ін.) Як слушно зазначають українські вчені: «Головною метою реформування судової влади в Україні є створення законодавчих та організаційних передумов для утвердження в Україні незалежної, ефективної та відповідальної судової влади, яка здатна надійно захищати права громадян та якій довірятиме суспільство <...>. Реформування судової влади в Україні повинно мати комплексний характер і передбачати внесення змін до Конституції України, законодавства з питань судострою та статусу суддів, реформування суміжних інститутів (прокуратури, адвокатури, виконавчої служби), вдосконалення процесуального законодавства та законодавства, що регулює порядок виконання судових рішень [14, с. 13]. До уваги необхідно взяти те, що з-поміж іншого вчені підкреслюють комплексний характер реформування судової влади, яка передбачає реформування не лише судових, а й інших суміжних інститутів. Дійсно, довіра до судової влади пов'язана із взаємодією судів та прокуратури, адвокатури, виконавчої служби;

в) у зв'язку з інститутом суду присяжних, мирових суддів і громадських мирових суддів в Україні (В. Кампо, В. Бринцев, А. Демічев, В. Долежан, С. Іваницький, Л. Москвич, І. Русанова та ін.). Учені звертають увагу на те, що функціонування інституту суду присяжних, мирових суддів є показником демократичності та сприяє зростанню довіри громадян до судової системи взагалі. «Історія становлення і розвитку мирових суддів (суддів від народу і для народу) свідчить про їх глибоку вкоріненість у демократичну традицію та правову культуру європейських народів. По суті мирові судді є важливим показником елементарної демократичності судової системи» [22, с. 16]. Поділяємо думку вчених, що впровадження таких інститутів сприятиме підвищенню довіри громадян до судової влади в Україні за умови їх ефективного функціонування;

г) у контексті принципів судової влади (В. Городовенко, О. Кузьменко, І. Назаров, В. Король, О. Овчаренко, С. Праскова, А. Ріхтер та ін.). На особливу увагу в контексті формування довіри до судової влади заслуговує принцип гласності. Як слушно зазначають вчені, один із шляхів подолання кризи авторитету суддівського корпусу та довіри до судової влади «вбачаємо в розширенні впровадження засад гласності кримінального процесу під час судочинства, а саме у практичній реалізації механізмів здійснення принципу в конкретних кримінальних провадженнях» [23, с. 32]. Водночас довіра до судової влади іманентно пов'язана з реалізацією, насамперед, основоположних принципів права, а саме: справедливості, верховенства права, законності, самостійності, незалежності, повноти, транспарентності, гуманізму (обґрунтованих В. Городовенком) [24, с. 37];

д) у контексті діяльності правоохоронних органів (Т. Гаврилюк, О. Проневич, Ю. Торкайло, О. Бандурка, А. Бова, В. Болотова, О. Злобіна, В. Московець, Ю. Свеженцева та ін.). Вчені акцентують увагу на тому, що «одним із факторів, який визначає роль міліції в суспільстві, є рівень довіри до неї громадян. Довіра до міліції має двосторонній характер: з одного боку, вона є наслідком, який відображає ставлення населення до виконаної міліцією роботи, з другого – є фундаментом співпраці з населенням» [25, с. 66]; довіра є тим наріжним каменем і реформування системи Міністерства внутрішніх справ (далі – МВС), і трансформації суспільного устрою та побудови у країні громадянського суспільства, без якого неможливе зведення нового, принципово відмінного від радянських стандартів інституту гарантування внутрішньої безпеки держави, а відтак і безпеки громадянина та громадського порядку [26, с. 891]. Слушним є і виокремлення характеристик довіри населення до міліції, до яких віднесено такі: 1) «відставання» довіри в часі; 2) «інерційність» довіри; 3) стійкість, «узвичаєність» довіри; 4) «авансованість» довіри; 5) «дієвість» довіри» [1, с. 7–71]. На увагу заслуговують й інші положення вчених, а саме: довіра за своєю природою має подвійний характер, будучи водночас як передумовою, так і наслідком співпраці, а за умови досягнення поставленої мети взаємодія матиме два взаємозалежні результати: перший – очікуваний результат, другий – більший рівень довіри; високий рівень довіри й підтримки правоохоронців з боку народу можливий, коли МВС, у нашому випадку, репрезентує й поділяє соціальні та культурні цінності суспільства.

Узагальнюючи й систематизуючи наукові доробки вчених в осмисленні феномену довіри в сучасній юридичній науці, можна виокремити такі основні напрями й аспекти: 1) теоретико-правовий аналіз довіри до права, до державної влади, інститутів і органів держави, проблем їхньої легітимності; 2) філософсько-правове осмислення довіри крізь призму справедливості, моралі, правосуддя; 3) у межах конституційного права окремі аспекти довіри до державної влади, місцевого самоврядування, інститутів і органів держави; 4) в адміністративному праві довіра досліджується крізь призму проблем легітимності, принципу захисту легітимних очікувань в адміністративному праві, праві ЄС та перспектив його впровадження в Україні; 5) у цивільному та цивільно-процесуальному праві довіра розглядається в контексті принципів справедливості, добросовісності, розумності; свободи договору; зобов'язального права; оціночних понять в цивільному праві правового регулювання виконання судових рішень в цивільному судочинстві; 6) у кримінальному та кримінально-процесуальному праві досліджується зловживання довірою як способом вчинення злочину, проводиться відмежування такого способу від суміжних і найбільш подібних до нього – обману та психічного насильства, а також з'ясування їхнього взаємозв'язку і співвідношення; 7) у міжнародному праві феномен довіри аналізується в контексті доброго врядування на місцевому, регіональному, міжнародному рівнях, розгортання процесів глобалізації та інтеграції, довіри до міжнародних правових інститутів і органів; 8) у межах наук про судові та правоохоронні органи проблеми довіри досліджуються в таких аспектах: а) крізь призму легітимності судової влади загалом; б) у контексті реформування судової влади в Україні; в) у зв'язку з інститутом суду присяжних, мирових суддів і громадських мирових суддів в Україні; г) крізь призму принципів судової влади; д) у контексті діяльності правоохоронних органів. Попри певні відмінності поглядів учених на феномен довіри, спільною для них є позиція, згідно з якою довіра до держави та її інститутів є важливою запорукою здійснення суспільних реформ, впровадження міжнародних і європейських правових стандартів. Водночас аналіз засвідчив відсутність комплексного теоретико-правового дослідження феномену довіри до судової влади, її змісту, критеріїв, що уможливить в подальшому формування її теоретичних засад.

Список використаних джерел:

1. Громадська довіра: неупереджене правосуддя та юстиція : матеріали укр.-канад. конф., 1–3 жовтня 1997 р. / Українська правнича фундація. – К. : Право, 1999. – 115 с.
2. Українське суспільство 1994–2004 рр. Моніторинг соціальних змін. – К. : Інститут соціології Національної академії наук України, 2004. – С. 602–60.
3. Геєць В. Взаємодія довіри та розвитку / В. Геєць // Економічна теорія. – 2005. – № 2. – С. 3–16 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://etet.org.ua/?page_id=189&mode=view&lang=uk&year=2010&issueno=3.
4. Братковський М. Формування механізмів реалізації публічної влади на підставі довіри : автореф. дис. ... д. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / М. Братковський ; Донецький державний університет управління. – Донецьк, 2011. – 34 с.
5. Міщенко А. Довіра як складова легітимності влади в умовах сучасної демократії : автореф. дис. ... канд. політ. наук : спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / А.Б. Міщенко ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2010. – 20 с.
6. Погорілий С. Довіра громадян до органів публічної влади як суспільно-політичний феномен : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / С. Погорілий ; Одеський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. – Одеса, 2011. – 19 с.
7. Міжнародна науково-практична конференція «Творення простору суспільної довіри в Україні XXI ст. (17–19 лютого 2016 р., місто Львів) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.youtube.com/channel/UCAT2yUHRLpvrZZjD0lQ0cww/videos?sort=dd&view=0&flow=grid->
8. Ковальчук В. Легітимність державної влади: теоретико-правові аспекти : дис. ... д. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія держави і права, історія політико-правових вчень» / В. Ковальчук ; Національний університет «Острозька академія». – Острог, 2011. – 447 с.
9. Боннер А. Законность и справедливость в правоприменительной деятельности / А. Боннер. – М. : Российское право, 1992. – 320 с.
10. Коліушко І. Зауваження та пропозиції до проекту Концепції внесення змін до Конституції України / І. Коліушко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cau.in.ua/ua/news/id/ikoliushko-zauvazhennja-ta-propoziciji-do-proektukoncepciji-vnesennja-zmin-do-konstituciji-ukrajini-774/>.
11. Васильєва О. Визначення проблем у ході обговорення проекту концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні / О. Васильєва // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія «Управління». – 2014. – Вип. 2. – С. 267–275 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvamu_upravl_2014_2_30.

12. Завгородня В. Принцип захисту легітимних очікувань в адміністративному праві ЄС та перспективи його впровадження в Україні / В.М. Завгородня // Правовий вісник академії банківської справи. – 2013. – № 2 (9). – С. 25–30 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : file:///C:/Users/%D0%90%D0%B4%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%80/Downloads/Pvuabs_2013_2_8.pdf.
13. Бонтлаб В. Новели правового регулювання виконання судових рішень у цивільному судочинстві України / В. Бонтлаб // Підприємництво, господарство, право. – 2016. – 38. – С. 4–9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/08/2.pdf>.
14. Короєд С. Концепція реформування судової влади України / С. Короєд, І. Кресіна, С. Прилуцький // Судова апеляція. – 2015. – № 3. – С. 6–34 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Suap_2015_3_3.
15. Зловживання довірою як спосіб вчинення злочину, поняття і кримінально-правове значення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://bookwu.net/book_zlovzhivannya-doviroyu-yak-sposib-vchinennya-zlochynu-ponyattya-i-kriminalno-pravove-znachennya_898/16_1.4.
16. Бойцов А. Преступления против собственности / А. Бойцов. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. – 775 с.
17. Толкованов В. Роль міжнародних організацій у забезпеченні доброго врядування і сталого розвитку в контексті розгортання процесів глобалізації та інтеграції / В. Толкованов // Актуальні проблеми державного управління. – 2014. – № 1. – С. 253–261 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2014_1_35.
18. Юрійчук Є. Електоральні та референдні легітимізаційні процеси як складник світової політики: теоретико-концептуальні підходи дослідження / Є. Юрійчук // Панорама політологічних студій. – 2013. – Вип. 10. – С. 183–193 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pps_2013_10_25.
19. Специфічні ознаки судової влади [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/1183012752160/pravo/spetsifichni_oznaki_sudovoyi_vladi.
20. Замятин В. Судейская волокита дорого обходится гражданам / В. Замятин // Российская юстиция. – 2002. – № 3. – С. 38–42.
21. Судова влада : [монографія] / І. Марочкін, Л. Москвич, І. Назаров та ін. ; за ред. І. Марочкіна. – Х. : Право, 2015. – 792 с.
22. Кампо В. Мірові судді та громадські мирові судді в Україні: проблеми та перспективи впровадження / В. Кампо. – К. : Інститут громадянського суспільства: ТОВ «ІКЦ Леста», 2007. – 40 с.
23. Кузьменко О. Принцип гласності кримінального судочинства і формування довіри громадян до суду / О.Кузьменко, Н. Дроздович // Вісник Верховного Суду України. – 2015. – № 10. – С. 31–36 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vvsu_2015_10_6.
24. Городовенко В. Принципи судової влади : [монографія] / В. Городовенко. – Х. : Право, 2012. – 448 с.
25. Гаврилюк Т. Довіра до міліції як передумова та результат її ефективної діяльності / Т. Гаврилюк // Вісник Академії управління Міністерства внутрішніх справ України. – 2010. – № 2(14). – С. 66–73 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ucnavs_2010_2\(14\)_8](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ucnavs_2010_2(14)_8).
26. Торкайло Ю. Довіра як основоположний принцип взаємодії органів внутрішніх справ із структурами громадянського суспільства / Ю. Торкайло // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 891–895 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nbuv.gov.ua>.

